

Nr 151

Av herr Westberg m. fl., om främjande av vuxenutbildningen.

(Lika lydande med motion nr 119 i Första kammaren)

Bland de definitioner, som numera ofta kommer till användning när det gäller att karakterisera det moderna samhället, intar »utbildningssamhälle» en framträdande plats. Den historiska bakgrunden är välbekant. Från ett utpräglat statistiskt samhällstillstånd — det forna agrara samhället — har vi på relativt kort tid kommit in i en utveckling, där föränderligheten är det normala snarare än stillastående. Ett utslag av denna föränderlighet är det starkt accentuerade behovet av kvalificerad arbetskraft och pressen på utbildningsresurserna, något som vi inte minst i Sverige fått stark kännning av. Ett av våra mest aktuella och mest kostnadskrävande samhällsproblem är som bekant just att tillgodose detta ständigt stigande krav på utbildning.

Utbildningsfrågorna är emellertid inte begränsade till ungdomen. Ett viktigt inslag i utbildningssamhället är yrkesvärldens föränderlighet och de krav på yrkesförändringar och omskolning som den redan yrkesverksamme ofta ställs inför. Här berörs alltså en annan generation än den som traditionellt har ansetts komma i fråga för utbildning. Det vore också i hög grad orationellt att bortse från de betydande utbildningsreserver som finns i de yrkesverksamma åldrarna och enbart lita till de traditionella »utbildningsåldrarna».

Ser man på samhällets insatser för den fortgående vuxenutbildning, som måste vara ett viktigt led i utbildningssamhället just nu, finner man emellertid, att dessa insatser är synnerligen blygsamma. Bortsett från de båda skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand, vilkas klientel torde bli starkt begränsat med hänsyn till bosättning och ekonomi — det är ju här i många fall fråga om familjeförsörjare — har i stort sett de för utbildningen ansvariga myndigheterna begränsat sin verksamhet till ungdomsutbildningen (varmed i detta sammanhang också avses universitets- och högskoleutbildning). De redan yrkesverksamma har praktiskt taget helt lämnats åt sig själva och fått lösa sina utbildningsproblem på egen hand. Omfattningen av denna de yrkesverksammes egen utbildning, som de i regel betalar med egna medel har också blivit stor och är i sig själv ett tecken på både samhällets och den enskildes starka utbildningsbehov. Den kanske mest typiska utbildningsvägen för dessa personer, som på egen hand sörjer för sin fortsatta skolning, är korrespondensundervisningen och en

mängd kurser i bildningsorganisationernas regi samt utbildning inom näringslivet.

Att samhället ägnar sin uppmärksamhet i så stor utsträckning åt den egentliga ungdomsutbildningen innebär också, att samhällets resurser praktiskt taget helt ägnas åt denna utbildning. När det gäller den egentliga vuxenutbildningen har finansieringen, i den mån den inte sköts av den enskilde själv, i stor utsträckning kommit att övertas av det enskilda näringslivet, som i sin personalutbildning genom ekonomiskt stöd kommit att ersätta samhällets bristande insatser.

Som exempel kan nämnas *universitets- och högskolestadiet*. Där förekommer betydande inslag av studerande som efter en tid i förvärvsarbete känt behov av att komplettera sin utbildning för att klara mera kvalificerade uppgifter eller för att omskola sig. Denna utbildning har hittills främst haft den formen att vederbörande följt den ordinarie undervisningen vid befintliga universitet och högskolor. För denna kategori av studerande kan problem uppkomma av både studieorganisatorisk och ekonomisk karaktär. De studieorganisatoriska problemen uppkommer för dem som önskar bedriva studierna vid sidan av bibehållen tjänst, eftersom den ordinarie undervisningen mestadels i fråga om tider och frekvens är upplagd för att betjäna studenter som bedriver heltidsstudier. Ekonomiska problem av speciell karaktär uppkommer för vuxna som på heltid önskar bedriva akademiska studier när de efter en längre tids förvärvsarbete uppnått en viss levnadsstandard och bundit sig för vissa regelbundna utgifter. För denna kategori studerande innebär heltidsstudier ett mycket stort ekonomiskt engagemang.

Genom en på senare tid företagen decentralisering av viss akademisk utbildning — ettbetygsstudier i till filosofiska fakulteten hörande ämnen — har denna gjorts mera lättillgänglig för vissa kategorier av vuxna. Det torde vara motiverat att efter en tids erfarenhet av denna organisationsform undersöka om den ytterligare kan anpassas efter förvärvsarbetande studenter behov i de områden där den förekommer. På så sätt kan man ytterligare underlätta påbörjandet av akademiska studier för personer som av olika skäl inte haft tillfälle härtill.

Kontrasten mellan det ofta hörda talet om utbildningssamhällets krav och behov och den verklighet som den utbildningssökande vuxne möter är slående. När det talas om vuxenutbildning i utbildningssamhället, är det i mycket stor utsträckning fråga om en läpparnas bekännelse men i mycket ringa grad om reella insatser. Förmodligen har vi här att göra med en kvarlevande eftersläpning av föråldrade betraktelsesätt. Enligt dessa skulle utbildningsfrågorna huvudsakligen vara en den enskildes privatangelägenhet. Detta är alltså bakgrunden till den bild som man i dag överallt möter i det svenska samhället. Visserligen finner man yrkesskolor, där vuxna i viss utsträckning kan bygga vidare på sin utbildning, men de stora skolbyggena och mångmiljoninsatserna på utbildningens område är förlagda till ung-

doms- och barnutbildningens område. Den genomgripande skolreform som nyligen beslutats är också den en insats för barna- och ungdomsåldrarnas behov. Statens intresse för vuxenutbildning tar sig oftast uttryck endast på det blygsamma sätt som stödet till bildningsorganisationernas cirklar och övriga verksamhet utgör. Folkbildningsrörelsernas egna uppoffrande insatser har visserligen i viss utsträckning inriktats på att tillgodose de vuxnas bildnings- och utbildningsbehov men leder endast i undantagsfall fram till yrkeskompetens.

Tyvärr har vi också — bortsett från den studiesociala utredningens undersökningar — en ganska bristfällig bild av vilka totala resurser som vuxenutbildningen förfogar över. De statistiska uppgifterna ger ingen klar bild av läget; framför allt har det varit svårt att se hur åldersfördelningen är inom skilda grenar. Men det är också viktigt att lära känna de motiv som är bestämmande för de enskilda personer som vill skaffa sig bättre kunskaper efter en tid i arbetslivet eller efter en längre frånvaro från arbetsmarknaden.

Skilda problem rörande vuxenutbildningen har visserligen berörts i olika sammanhang av utredningar och i myndigheters anslagsäskanden. Någon systematisk genomgång av detta fält finns däremot inte. De insatser som hittills förekommit har gjorts på avgränsade avsnitt, och problemen har oftast tagits upp i sammanhang med andra utbildningsfrågor. Vuxenutbildningens stora betydelse både samhällsekonomiskt och ur rättvisesynpunkt gör det emellertid motiverat med en samlad genomgång av hela det stora frågekomplex som här berörts.

Det är sålunda enligt vår mening nödvändigt att göra dels en kartläggning av vuxenutbildningens nuvarande former och resurser, dels ett försök till bedömning av de krav nuläget och samhällsutvecklingen ställer i fråga om denna utbildnings kapacitet, dels ock slutligen överväganden rörande lämpligaste sättet att lösa pedagogiska, organisatoriska och studiesociala problem i samband med vuxenutbildningen på olika stadier.

Vi finner således starka skäl tala för att behovet av samhällsinsatser i fråga om vuxenutbildningen blir utrett och att samhällets stöd för vuxenutbildningen väsentligt ökas. Motiven härför kan i korthet sammanfattas sålunda:

1. *Den enskilde behöver vuxenutbildning.* Ingen som numera lämnar sin grundläggande skolutbildning, oavsett vilken nivå denna fört fram till, kommer i framtiden att kunna känna sig tillfreds med denna. Den ständigt fortgående utvecklingen kommer att ställa honom inför ett praktiskt taget permanent behov av vidareutbildning. Detta gäller inte minst dem som är verksamma inom teknik och industri. Skolreformen behöver kompletteras med en genomgripande organisation för fortsatt utbildning, både allmänbildande och yrkesbetonad. För den senare är det viktigt att det skapas normaliserade kurser, som motsvarar behov av olika slag i yrkeslivet. Till-

fällen till tentamensmöjligheter bör även öppnas, så att den vuxne kan få erkända intyg på sina förvärvade kunskaper.

2. *Samhället behöver vuxenutbildning.* Samhället har inte råd med att personella resurser på området förslösas på grund av att personliga resurser som en följd av bristande utbildning inte tillvaratagits. *En effektiv vuxenutbildning måste organiseras på alla områden.* Effektiviteten i vårt näringsliv är i hög grad beroende av vår utbildningsstandard. I själva verket torde vi här ha det verksammaste medlet i tävlan med större länder med rikare materiella resurser.

3. *Vuxenutbildningen utgör också ett rättvisekrav.* Inte minst genom den nu beslutade skolreformen kommer yngre generationer att bli starkt gynnade framför de äldre, som på grund av samhällets bristande utbildningsresurser varit hänvisade till alltför tidiga avbrott i sin utbildning. Det måste från allmänt demokratisk rättvisesynpunkt vara mycket otillfredsställande, att födelseåret skall vara avgörande för i vilken utsträckning en medborgare ges möjligheter till en viss grad av utbildning. Stora skaror, numera sedan länge ute i näringslivet, är i detta avseende »förlorade generationer».

Man får också ta i betraktande, att inte enbart skolgeografiska orsaker (bristen på skolor på en viss ort) utan också otillräckliga personliga ekonomiska resurser tvingat många att i förtid avbryta en utbildning som, om den fått fullföljas, kunnat ge större möjligheter till både yrkesframgång och personlig tillfredsställelse. Det är dock dessa generationer som genom sina insatser i näringslivet skapat det nationalekonomiska underlaget för vårt nu alltmer utbyggda skolväsen för efterkommande generationer. Detta faktum gör orättvisan i fråga om utbildningsmöjligheter ännu mer accentuerad.

I den nya skolstadgan öppnas en möjlighet för vuxna att utan föregående formell skolgång genom tentamen skaffa sig officiellt bevis på den kompetens som ges i grundskolan. Det är emellertid betecknande för läget, att inget som helst från statsmakternas sida gjorts för att verkligen bereda vuxna tillfälle att utnyttja denna möjlighet. Här finns alltså ett område, där statsmakterna genom en kraftfull insats skulle kunna ge skolreformen en ur rättvisesynpunkt motiverad retroaktiv verkan.

4. Att märka är också att studiesociala utredningen även framhåller, att inte heller den nya skolan kommer att eliminera behovet av vuxenutbildning. Valfriheten som slagits fast som en ledande princip i grundskolan blir ofullkomlig, om den inte kombineras med en möjlighet att senare genom ett nytt val ändra utbildningens inriktning. Skolsystemet bör vara så pass smidigt att också personer som under kortare eller längre tid har haft förvärvsarbete skall kunna fullfölja sin skolmässiga utbildning.

Under åberopande av vad sålunda anförts får vi yrka,
att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte framhålla

det ur rättvisesynpunkt angelägna i att en bättre organisation och understödd vuxenutbildning kommer till stånd, samt

att riksdagen i anledning härav måtte hemställa om en brett upplagd undersökning angående vuxenutbildningens organisation och behov, varvid särskilt möjligheterna att erhålla ekonomiskt bistånd till utbildning, som erbjuder speciell yrkeskompetens respektive formella examina, bör uppmärksammas.

Stockholm den 23 januari 1963

Olle Westberg

Waldemar Svensson

Augustinus Keijer

Olof Hammar

Bertil von Friesen